

עסקים ולומדים

זווית יהודית אקטואלית לקהילת אנשי העסקים

פרשת שופטים, ז' אלול התשע"ו

הפרדת רשויות

בפרשתנו מגדיר ומבאר משה את סדרי הנהגת האומה לאחר מותו.

במשך 40 שנה משה היה מנהיג יחיד שריכז בידו את כל הסמכויות השלטוניות. הוא הסמכות המשפטית העליונה (ושפטו את העם בכל עת, את הדבר הקשה יביאון אל משה" שמות יח, כז). הוא גם המנהיג המדיני שמנהל משא ומתן עם אומות כמו אדום והאמורי. הוא גם שר הביטחון שמנהל את המלחמות, מהמלחמה הראשונה בעמלק ועד המלחמות עם סיחון ועוג. וכמוכן שהוא הנביא המביא את דבר ה' לעם ישראל.

כעת, לקראת הסתלקותו, הגיע הזמן לבזר את הסמכויות. לא עוד מנהיג אחד, אלא הפרדת רשויות. בתחילת פרשתנו מתעסק משה עם הרשות השופטת. בתחילת הפרשה הוא מטיל על שופטים את המשימה לטפח ולדון בסכסוכים חברתיים, לוודא ולכוף את העם ללכת בדרך ה' וכן להעניש את החוטאים. לצד השופטים ישנה מערכת אכיפה: "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך" (דברים טז, יח). בהמשך הפרשה אנו נפגשים שוב בשופטים: "כי יפלא ממך דבר למשפט" (שם יז, ח). בחלק זה של הפרשה מוגדר תפקידו של הסנהדרין כבית המשפט העליון. הסנהדרין מוסמכים לפרש את התורה שבכתב וליצור על בסיסה מערכת הלכות, חוקים ותקנות שמחייבים את העם כולו. "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (שם יז, יא). במושגים של היום הסנהדרין היא הרשות המחוקקת.

הרשות הבאה שאיתה מתעסק משה היא המלך, כלומר הרשות המבצעת. המלך עומד בראש העם בכל ענייני המעשה: מלחמות, מיסים, כלכלה כפי שמצאנו במלכי ישראל לדורותיהם. בתחילה המנהיג איננו מכונה "מלך" אלא "שופט" ומימי שאול ודוד יש למנהיג תואר מלכות.

הרשות הבאה המופיעה בפרשה הם הכהנים והלוויים הממונים על עבודת המקדש, שם נמצא מוקד החיים הדתיים של האומה. מקור הסמכות הנוסף הוא הנביא, שאמנם איננו סמכות שלטונית, אך הוא המביא את דבר ה' לעם. התערבותו בחיי העם מתרחשת בזמנים מיוחדים, כמו בעת מינוי מלך, בקביעת מקום המקדש ועוד ענייני שעה. במהלך ההיסטוריה עיקר תפקידם של הנביאים היה דוגמת "מבקר המדינה". הם עומדים מול מלכים, כנתן מול דוד, אליהו מול אחאב, ישעיהו וירמיהו מול מלכי יהודה, מבקרים אותם ואף מתריעים על עוולות במערכת הציבורית. כך מצינו בנבואת ישעיהו הראשונה על השחיתות השלטונית. (ישעיהו פרק א). הנביאים לא נמנעים מלבקר גם את הכהנים והנביאים האחרים: "כבשת גנב כי ימצא כן הובישו בית ישראל המה מלכיהם שריהם וכהניהם ונביאיהם" (ירמיהו ב, טו).

החלוקה לרשויות אינה דיכוטומית. כבר בפרשתנו אנו מוצאים שבבית הדין המרכזי – הסנהדרין, יושבים גם כהנים ולוויים: "ובאת אל הכהנים הלוויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם" (שם יז, טו). ובלשון הספרי שם: "מצוות בית דין שיהיו בו כהנים ולוויים".

מצודתם של הכהנים אינה מצטמצמת לתחום המקדש ואנו מוצאים אותם כמלמדי התורה בישראל, ככתוב בברכת משה: "יורו משפטיך לעקב ומשפטיך לישראל" (שם לג, י). גם לדורות כתב בשו"ת שואל ומשיב בהקדמתו שרוב מפרשי השו"ע המפורסמים היו כהנים או לוויים.

גם המלך איננו רק מנהיג מדיני. יש לו ספר תורה משלו המלווה אותו כל חייו והוא הוגה ולומד בו, ולכן הוא יכול להיות גם שופט, כפי שמבקש שלמה בתפילתו: "ונתת לעבדך לב שומע לשפוט את עמך להבין בין טוב לרע, כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה" (מלכים א, ג). לעיתים, המלך הוא גם מחוקק. דוד המלך תקן לומר מאה ברכות בכל יום (במדבר רבה יח, כא), עשרים וארבע משמרות כהונה (תענית כ"ז, ע"א), וגזר על הנתינים שלא יבואו בקהל (יבמות ע"ח, ע"ב). שלמה המלך תקן עירובין ונטילת ידיים (שבת י"ד, ע"ב). דוד ושלמה גם הוסיפו ברכות לברכות המזון (ברכות מ"ח ע"ב).

לנביאים יש גם תפקיד בהעברת תורה שבעל פה מדור לדור, כדברי המשנה במסכת אבות (א, א) "משה קבל תורה מסיני ומסרה ליחושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים". הרמב"ם בהקדמתו למשנה תורה מונה את רוב הנביאים כאבות בתי הדין בדורם. לעיתים הנביא אף מחוקק בהוראת שעה כאלהו בהר הכרמל.

כשאבדנו את עצמאותנו, וחרב מקדשנו וגלינו מארצנו, בטלה המלוכה, בטלה הנבואה, אין מעמד לכהנים ולוויים, נשארו במעמדם רק השופטים – תלמידי החכמים, וגם הם לא במעמד שלם עקב ביטול הסמיכה ומגבלות הגלויות השונות. תלמידי החכמים מלאו את מקום הנביאים "ניטלה נבואה מן הנביאים ונתנה לחכמים" (בבא בתרא י"ב, ע"א). לעיתים הם אף אחזו בתפקידי המלך, כדברי הגמרא במסכת סנהדרין (מו, ע"א): "ר' אליעזר אומר שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה... לעשות סייג לתורה וכו'", "שבזמן שיש בישראל סנהדרין ומלך, הסנהדרין הוא לשפוט במשפט צדק לבד, ולא לתיקון עניינם יותר מזה... אבל כאשר לא יהיה מלך בישראל יכלול השופט שני הכוחות, כוח השופט וכוח המלך" (דרשות הר"ן, הדרוש האחד עשר).

החלוקה לרשויות, וביותר כשהן צרות זו את זו, כשהאחת נוגעת בחברתה, מזמינה ועלולה ליצור מאבקי כוח, כפי שמצאנו במהלך הדורות. היו עימותים בין מלכים ונביאים, בין מלכים וחכמים, בין נביאים וכהנים ובין חכמים וכהנים.

דרכה של התורה למנוע את המחלוקת היא בכך שהתנאי לכל המינויים הוא שיהיו בעלי התפקידים כולם ענווים כמשה רבנו. כך כתב הרמב"ם בהלכות סנהדרין (פ"ב ה"ז). "מה משה רבינו עניו אף כל דיין צריך להיות עניו". כל הלכות המלך מכוונות לבלתי רום לבבו מאחיו (דברים יז, כ), ועל הנביא נאמר "נביא מקרבך מאחריך כמוני יקיים לך ה' אלוקיך" (דברים יח, טו). הכהנים הרי הם בניו של אהרן שהוא אוהב שלום ורודף שלום ומצווים לברך את עם ישראל באהבה.

"דור חדש יקום. בני בני חורין ייוולדו. בתחיית ישראל המדינית בארץ קדשו. ישוב בו רוחו. מקור מחצב נשמתו, רוח הנבואה." ("קול הנבואה" – הרב הנזיר-עמ"ה)

הרב יעקב מרגלית רב בפרדס חנה, מכללת אורות ישראל.

בארגון רבני צהר חברים למעלה מ-1,000 רבנים ואנשי חינוך, הפועלים בהתנדבות לקדם זהותה היהודית של מדינת ישראל, מתוך הידברות ושותפות. ארגון רבני צהר מבוסס על עקרונות של יושרה ונאמנות למדינה, תוך מחויבות להלכה ולמסורת היהודית.

ארגון צהר מזמין אותך להיות שותף באיחוד החברה הישראלית ובעיצוב דמותה היהודית של מדינת ישראל

לתרומות ולתמיכה בפעילויות של צהר: 1800-071-414 | www.tzohar.org.il

חפשו אותנו ב-f

